



Toen het bestuur der stad Leiden tijdens het beleg niet meer over voldoende voorraad gangbare munt beschikte, gaf het last noodmunten te slaan, die zolang het beleg duurde voor de daarop aangegeven waarde moesten aangenomen worden en later konden worden ingewisseld. - Deze munten worden bewaard in het Stedelijk Museum „de Rakenhal“.

LEIDEN'S ONTZET.



Afbeelding van den ijeren pot, dien de jongen, die op onderzoek was uitgegaan, in de door de Spanjaarden verlaten Schans bij Rammen, vond. Ook deze pot wordt bewaard in het Stedelijk Museum „de Rakenhal“ te Leiden.

Telken jare op 3 October herdenkt Leiden op waardige wijze een van de gewichtigste en meest vreugdevolle dagen uit haar geschiedenis. Hoe ver die dag ook terugligt en hoeveel belangrijke data zij sedert in haar annalen heeft op te teekenen gehad, nog is er niets van de herinnering aan de doorgestane ellende en nood en van de daarop gevolgde verlossing verflauwd.

Behoeven wij ons af te vragen of Leiden recht heeft dien dag zoo luisterrijk te vieren? Neen! Want niet alleen voor Leiden, maar voor het geheele Nederland is het feit, dat Leiden in 1574 niet in handen der Spanjaarden gevallen is, van het hoogste belang. En dat de Leidenaars met trots terugzien op de volharding en stille trouw van hun voorvaderen, wie zou het hun kwalijk nemen?

Wel is er bij de belegering geen soldatenmoed behoeven betoond te worden. Uitvallen van beteekenis zijn niet gedaan, evenmin heeft de vijand stormgelopen op haar veste zooals bij Haarlem en Alkmaar. Maar wat is de moed betoond in een gevecht in vergelijking met hetgeen de bevolking van Leiden toen heeft uitgestaan. In een gevecht bedwelmt de overspanning het gevoel en doet geen gevaar zien, maar bij het geduldig lijden en afwachten, zooals de Leidenaars gedaan hebben, blijft de bewustheid van het lijden steeds levendig, en daardoor de smart des te erger.

De belegering der stad en haar ontzet op zichzelf beschouwd, en buiten de omstandigheden om, die feitelijk haar karakter bepalen, treffen onze verbeelding en gevoel reeds sterk en het wil ons dan ook voorkomen, dat wij het aan de nagedachtenis van de helden, die het beleg hebben meegemaakt, verschuldigd zijn, de historische feiten te memoreeren.

Waren de Spanjaarden bij het eerste beleg van Leiden begin 1574 genoodzaakt geweest, door de nadering van Graaf Lodewijk's leger op te breken, den 25sten Mei van hetzelfde jaar betrokken zij weder onverwachts hunne verlaten schansen rondom de stad, en sloten deze, die zich op hun terugkomst in het geheel niet had voorbereid, opnieuw en nu voorgoed in, zoodat de stad, die in het geheel geen levensmiddelen van beteekenis in voorraad had, van de buitenwereld geheel was afgesloten. Toch bleef men bij de tijding van de terugkomst der Spanjaarden rustig. De herinnering aan het eerste, zoo gunstig voor de stad afgeloopen beleg, leefde nog voort bij de belegerden, en de hoop, dat het nu wel weer zoo zou afloopen, deed hen de toekomst met onbevangingheid en tamelijke onverschilligheid tegemoet zien. De onverschilligheid was zelfs zoo groot, dat men eerst een maand, nadat het beleg begonnen was, er toe overging om den voorraad, in de stad aanwezig, na te gaan. De uitslag hiervan was echter teleurstellend, en het stond vast, dat indien de Prins niet spoedig met het beloofde ontzettingsleger ter redding kwam, er weldra hongersnood in de stad zou gaan heerschen.

Daarom werd in allerijl alle mondvoorraad, die aanwezig was opgehaald en bepaald, dat voortaan per hoofd een vast rantsoen zou worden uitgedeeld. Dit bracht de menschen eerst goed tot bewustzijn van hun positie. Een maand van zuinigheid was voorbij, een maand van gebrek stond voor de deur en dan . . . ?

In het begin was de moed levendig geweest, en hoorde men van geen overgave spreken, maar naarmate de nood klom, begon de stemming der burgers te verflauwen. Vooral ook omdat de boden die van den Prins kwamen, wel spraken van plannen tot ontzet, maar er nog geen maatregelen werden genomen. Dit was echter niet de schuld van den Prins, want deze was hard ziek, en kon dus, geen leger bij elkaar brengen. Wel had hij, in overleg



Een der bas-reliefs van het standbeeld van v. d. Werff, voorstellende het ontzet van Leiden.

met de Staten, het bevel gegeven de dijken van Maas en IJssel door te steken, om zodoende den vijand door het binnenstroomende water uit hun schansen te verdrijven. Maar het water steeg slechts langzaam hoger en in de stad werd de nood al grooter en grooter. Een beschrijving van de ellende, van den hongersnood en pest, zij geeft slechts een flauw denkbeeld van het lijden in de stad. Alleen het feit, dat in het betrekkelijk korte tijdsverloop van het beleg, ruim twee vijfden van de bevolking door het afzichtelijke voedsel en andere oorzaken den dood gevonden hebben, bewijst reeds voldoende.

Met hoeveel angst voor de ellende en hoeveel hoop op verlossing werd elken dag tegemoet gezien. Wat een hartzeer bij het zien wegwijnen van de dierbaarste betrekkingen, die alleen door het opheffen van het beleg te helpen zouden zijn geweest. Geen wonder dat dat men in de stad moedeloos werd en begon te murmureeren. Gelukkig echter dat door het moedig optreden van den burgemeester Van der Werff, die zijn lichaam aanbood om op te eten, het oproer werd gestild en de ontevreden beschaamd aftrrokken.

Voortdurend echter kwamen van den Spaanschen aanvoerder brieven met de schoonste beloften voor lijfsbehoud enz. indien men de stad overgaf, die de gemoederen van sommigen aan het wankelen brachten. Men wist evenwel dat al deze beloften slechts ijdel waren en dat men daarop niet vertrouwen mocht. Men moest dus maar afwachten en uitzien naar de lang verbeide hulp, die werkelijk nu spoedig komen moest, want de nood was ten hoogste gestegen.

Gelukkig kwam echter half September een brief van den Prins, die weer hersteld was, meldende dat het ontzet op handen was. Dit gaf weer eenigszins moed en



Een zeer bekend schilderij in het Stedelijk museum de Rakenhal te Leiden: Burgemeester van der Werff biedt den uitgehongerden Leidenaars zijn lichaam aan.

nog veertien dagen bleef men strijden, maar het water bleef op ééne hoogte, en slechts langzaam vorderde de Geuzenvloot van platboomde vaartuigen die tot ontzet der stad naderde. Den 29sten September echter deed een noordwester storm het water rijzen en kon de vloot verder zeilen. Wel boden de Spanjaarden tegenstand op de dijken, maar zij werden teruggedreven, en moesten eindelijk, in den nacht van 2 op 3 October aftrekken door het steeds hoger stijgende water.

Ook schrijft men den aftocht wel eens toe aan het instorten van een gedeelte van Leiden's Stadsmuur, dat met donderend geraas in de gracht gevallen was en de vijand deed denken aan een uitval der Leidenaars. Het schijnt echter zeker, dat de Spanjaarden op bevel van den Spaanschen legeraanvoerder zelf hun schansen moeten hebben ontruimd.

Het was echter tijd, want in de stad zelf was nergens meer iets eetbaars te vinden en indien het ontzet nog één dag langer had geduurd, had Leiden, met de redding in zicht, zich moeten overgeven.

Binnen de veste had men met spanning de Geuzenvloot zien naderen, die men vanaf de torens kongadeslaan. Hoe verbaasd en verheugd was men, toen men in den vroegen morgen van den 3en October zag dat de vijand zijn meest bedreigde schans verlaten had. Men dacht echter aan een hinderlaag, en een jongen bood zich aan, voor een paar gulden belooning, om te gaan kijken. Gevolgd door een paar der moedigsten, liep hij in de richting der schans, en zag dat deze verlaten was. Hij ging naar binnen en kwam weldra daarop wuivend naar buiten, dusdoende te kennen gevend, dat de vijand was afgetrokken.

Wat een vreugde in de stad. Nu was alle leed geleden en kon men zijn honger stillen.

De bevrijders, wier schepen met brood en haring en andere mondkost geladen waren, werden juichende binnen gehaald.

Niemand die kan weergeven, wat zich toen heeft voorgedaan.

Welk een schouwspel moet dat hebben opgeleverd om daar die uitgehongerde menschen te zien, die gretig het door de forsche matrozen toegegooid brood opvingen. Wat een genot om zich na weken van onthouding te kunnen tegoed doen aan het kostelijke brood. Maar wat was dit alles nog, bij het gevoel van zelfvoldoening, bij de gedachte dat alleen hun taaie wilskracht en volharding hen hadden verlost.

Doch niet zich zelf gaf men de eer: Neen, het geloof gaf den Heer der Heerschers den lof, en ootmoedig trok men ter kerke en loofde daar den Heer voor zijn wonderbare redding.

Den volgenden dag kwam de Prins zelf in Leiden en beloofde den moed en de trouw der burgerij door haar een Universiteit ten geschenke te geven, die thans als een der eersten geldt.

Voor den dapperen burgemeester van der Werff werd in 1874 een standbeeld opgericht met bas-reliefs, voorstellend tafereelen uit het beleg en ontzet.

Tot viering van het ontzet heeft zich een comité gevormd uit de ingezetenen, dat een vereeniging opgericht heeft onder den naam van „Drie-October-Vereeniging.“ Deze vereeniging, die dit jaar haar 27 jarig bestaan viert, zorgt dat die dag op feestelijke wijze wordt herdacht en dat er voor jong en oud voldoende te zien en te hooren valt. Over de vervulling van haar taak komt haar alle lof toe!

De armste ingezetenen uit de stad worden op den morgen van den gedenkwaardigen dag op brood, haring, bier en tabak vergast, zoodat ook de minder bedeelden zich dan eens tegoed kunnen doen.